

Institutul de Igienă și Sănătate Publică - București (cond.: acad. I. Ardeleanu)

MEDICUL ȘI FILOZOFUL MATERIALIST FRANCEZ J. O. DE LA METTRIE

G. Brătescu

În rafturile Bibliotecii Teleky din Tirgu Mureș, pe lângă alte varietăți bibliografice se află o lucrare franceză anonimă, de format mic, publicată la Leida în 1748 și intitulată *Omul mașină*. O însemnare autografă pe una din paginile introducerii cărții dezvăluie totuși identitatea autorului, care nu este altul decît „d. de La Mettrie“, medic ce-și câștiga acum două secole o răsunătoare faimă, mai ales ca partizan declarat al materialismului și ateismului.

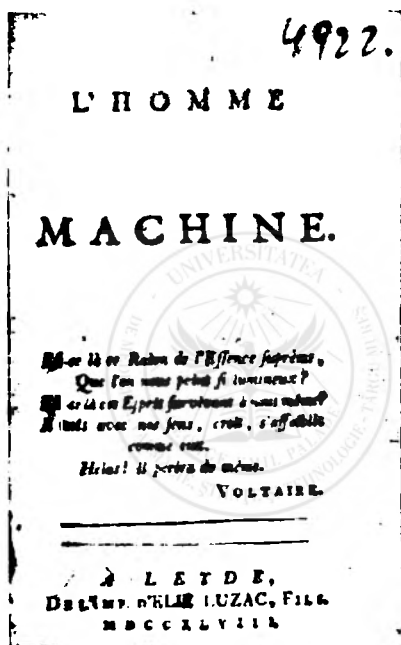
Julien Offray de La Mettrie s-a născut la 25 decembrie 1709 la Saint-Malo, unul din infloritoarele porturi ale Franței. Tatăl lui Julien, un bogat negustor de mătăsuri, a intenționat să-și îndrume fiul către cariera ecleziastică, dar acesta a arătat mult mai mult interes pentru medicină pe care o va studia la Paris și Reims. Convingându-se de sterilitatea orientării scolastice a medicinei oficiale franceze, care nu îndrăznea să ia atitudine critică față de dogmele galenice, *La Mettrie* pleacă să-și desăvârșească formația profesională în Olanda, la Leida.

Facultatea din Leida era ilustrată de *Boerhaave*, celebru reprezentant al iatromecanicismului, curent științific care se străduia să explice toate fenomenele fiziologice și fizio-patologice cu ajutorul mecanicii, organismul uman fiind considerat un sistem de pîrghii, scripeți, pompe, filtre etc. Caracterul limitat al acestei concepții este evident, dar, la timpul său, iatromecanicismul a jucat un rol pozitiv, excluzînd intervenția presupușilor „factori vitali“, de esență imaterială în viața organismului. *La Mettrie* a devenit un activ propagandist al concepției lui Boerhaave, ale cărui opere medicale le-a și tradus în limba franceză.

Se pare că tocmai aceasta a determinat conflictul dintre *La Mettrie* și „maestrii“ medicinei pariziene, adepți ai teoriilor conservatoare. *La Mettrie* a publicat o întreagă serie de pamflete și scrieri beletristice îndreptate împotriva somităților facultății din Paris. Cele mai bune pagini ale satirelor lui *La Mettrie*: *Sfîntul Cosma răzbnut*, *Politica medicului lui Machiavelli* și *Facultatea răzbnută* amintesc de verva caustică a comediilor lui Moliere.

În 1742, *La Mettrie* se angajase ca medic al unui regiment care a participat la campaniile prilejuite de intervenția Franței în conflictul pentru succesiunea la tronul Austriei. Anii de zile, tinărul medic avea să cunoască ororile războaielor determinate de tendințele prădalnice ale dinastiilor europene. În rîstimpul dintre bătălii, el scrie prima sa mare lucrare filozofică: *Istoria naturală a sufletului*, tipărită în 1745, în care neagă cu hotărîre caracterul supranatural al activității psihice. Preoții militari se coalizează împotriva medicului „necredincios“, fapt care îl obligă pe *La Mettrie* să părăsească regimentul. Cartea menționată este inclusă curînd în lista operelor proscrise de Parlamentul din Paris.

Persecuțiile întefîndu-se, *La Mettrie* se refugiază în Olanda unde în 1747 publică la Leida opera sa capitală, *Omul mașină*. Cu un curaj fără precedent, el

Coperta cărții „L'homme machine“

demonstrează aci absurditatea tezei referitoare la antagonismul ireductibil dintre corpul material și sufletul pretins „divin”, arătând că întreaga viață sufletească se desfășoară conform unor legi materiale perfect determinate și pe baza unui substrat organic indispensabil, care nu este altul decât creierul. Clericii de toate confesiunile s-au năpustit cu furie împotriva autorului unei asemenea scrieri „blestamate”, astfel că *La Mettrie* a trebuit să plece noaptea, pe ascuns dintr-o cetate, care pe vremuri dobândise faima unui loc de refugiu pentru cei prigoniți din pricina convingerilor lor înaintate.

La intervenția compatriotului său, *Maupertuis*, pe atunci președinte al Academiei de Științe din Berlin, *La Mettrie* găsește adăpost la curtea lui *Frederic* al II-lea, regele Prusiei, care îl numește membru al Academiei berlineze.

Se știe că *Frederic* a fost un reprezentant al așa-zisului „absolutism luminat”, ce nu urmărea decât să consolideze regimul feudal din statele germanice. Care a fost atunci motivul solitudinii arătate de *Frederic* unui gânditor materialist atât de hult, cum era *La Mettrie*? Regele Prusiei ținea să apară în ochii Europei ca un „monarh-filosof”, în-suflețit de idealurile libertății și ale toleranței. Această aureolă era menită să-i servească drept perdea de fum, în spatele căreia să-și desfășoare netulburat politica de anexiuni teritoriale și de jecmânire a populației muncitoare. „Bunăvoința” manifestată față de *La Mettrie* trebuia deci să demonstreze lipsa de prejudecăți și spiritul progresist al „regelui-filozof” de la Potsdam.

Curînd însă, *Frederic* a început să se sperie de îndrăzneala gândirii oaspe-tului său, care, la rîndul lui se simțea tot mai singur la curtea regală prusacă, deși aci sosise între timp alt strălucit reprezentant al iluminismului francez, marele *Voltaire*. Ruptura dintre *La Mettrie* și *Frederic* nu a avut cînd să se mai producă (așa cum se va întîmpla cu *Voltaire*), deoarece la 11 noiembrie 1751 *La Mettrie* moare în urma unei toxiiinfecții alimentare. Cit a locuit la Ber-lin, filozoful a mai elaborat cîteva lucrări extrem de valoroase printre care *Omul plantă*, *Anti-Seneca* sau *Discursul despre fericire și Sistemul lui Epicur*.

Intr-un pasaj din *Sfînta familie*, *Marx* apreciază că medicul *La Mettrie* este centrul școlii filozofice care dezvoltă pe linie materialistă concepțiile „fizice” ale lui *Descartes*. „Scrierile lui *La Mettrie* — constată *Marx* — ne oferă o imbinare a materialismului cartezian cu materialismul englez” (*K. Marx și F. Engels*, Opere, Vol. II. Ed. de Stat pt. lit. pol., Buc. 1958, p. 141 și 145). Intr-adevăr, opera lui *La Mettrie* reprezintă o sinteză creatoare între latura materialistă a concepției lui *Descartes* și senzualismul lui *Hobbes* și *Locke*. *La Mettrie* a adop-tat punctul de vedere antiscolastic al lui *Descartes*, dar respinge dualismul car-tezian, care săpa o prăpastie între fizicul și psihicul omului. *La Mettrie* este întru totul de acord cu critica pe care *Hobbs* și *Locke* o aduc tezei de esență idealistă a lui *Descartes* referitoare la „ideile înăscute”. Pentru *La Mettrie* motorul întregii vieți psihice nu poate fi altul decât activitatea simțurilor. „Sim-țurile, iată filozofii mei!”, exclamă el, subliniind prin aceasta că nu gîndirea speculativă este izvorul cunoașterii, ci explorarea lumii obiective.

Preocupările sale medicale au reprezentat un factor hotărîtor în determinarea fondului și tendinței concepțiilor lui *La Mettrie*. Nu trebuie pierdut din vedere că filozoful a practicat asiduu medicina, că a tradus mari tratate medicale, că a fost autorul cîtorva monografiilor originale despre astm, despre dizenterie, despre variolă, despre bolile venerice etc. și, mai cu seamă, că a înțeles importanța ob-servației și a experimentului în medicină, verificînd sistematic acțiunea multor droguri și efectuînd personal numeroase autopsii. Informația sa științifică, așa cum rezultă din scrierile lui medicale și chiar filozofice, este deosebit de amplă. Se poate afirma că *La Mettrie* nu consideră medicina și biologia drept „roabe ale filozofiei”, atitudine caracteristică pentru gîndirea scalisticilor, ci, pentru el,

filosofia își are rațiunea de a fi numai în măsura în care se sprijină la fiecare pas pe datele oferite de științele exacte.

La Mettrie se numără printre precursorii teoriei evoluționiste, intrucit proclamă dezvoltarea gradată a formelor vii și înrudirea filogenetică a speciilor vegetale și animale, inclusiv omul. Deși în acest caz susține o teorie cu numeroase elemente dialectice, concepția lui filosofică suferă de toate neajunsurile care, cum arată *Engels*, sînt inerente materialismului premarxist: limitările mecaniciste, desconsiderarea aspectelor dialectice și incapacitatea de a extinde punctul de vedere materialist la studiul fenomenelor sociale. Vom aminti dintre manifestările acestor neajunsuri, faptul că *La Mettrie* nu vede deosebirea calitativa dintre om și animal, afirmînd că toate animalele sînt dotate cu „conștiință morală” și gîndire abstractă, precum și faptul că el consideră apariția societății drept rezultatul unui acord deliberat între oameni. Asemenea teorii sînt tipice pentru gînditorii burghezi iluminiști ai secolului al XVIII-lea, în ale căror concepții nu puteau să nu se reflecte limitările lor de clasă, căci ei au fost reprezentanți ai unei clase progresiste dar exploatoare.

Este semnificativ faptul că, îndată după victoria revoluției burgheze în Franța, *La Mettrie* a devenit un filozof hulit, socotit drept o intruchipare a „spiritului diabolic”. Burghezia, ajungînd clasă dominantă, se simțea periclitată de radicalismul profesat de materialistul și ateul *La Mettrie*.

Reconsiderarea concepțiilor acestuia, ca de altfel a întregii gîndirii materialiste franceze din veacul al XVIII-lea, s-a dovedit posibilă doar de pe platforma marxistă. Numai în lumina materialismului dialectic putem aprecia atît semnificația pozitivă a operei lui *La Mettrie*, armă împotriva obscurantismului feudal, cît și limitările acestei opere, limitări ținînd de condiții istorice determinate. Dincolo de aceste limitări, scrierile lui *La Mettrie* oferă și astăzi bogate sugestii celor care luptă pentru deplina înfrîngere a idealismului și fideismului.

Sosit la redacție: 19 decembrie 1959.